

teg gyakorlati működésének megvalósíthatatlansága.

5. Az így keletkezett elméleti kompenzáció és elvont kiindulás a társadalmi gondolkodásban. Ez a gondolkodás elsősorban nem reform-civilizatórikus, hanem kulturfilozófiai feladatokat szab magánk.

Marad még egy igen lényeges, ha bizonyos mértékben nem is döntő háttértényező, amit lehetetlen ki nem emelni: a negyvenes évek kultur-légtörésének az a jellegzetessége, mely nagy mértékben kedvezett a társadalmi elképzelések kombinációinak s a nagy társadalmi alapvetések megszületésének. A politikailag nyomott életű rajnai határon túl ott fejlődik gondolatban és cselekvésben a juliusi forradalom óta ismét felizzó erővel a francia társadalmi gondolkodás, az egyik elképzelés a másikat váltja fel a reformtól az utópiáig, a nemzeti munkaműhelyektől Ikariáig. A német társadalmi szerkezet kialakulás előtt áll. A kombinatív eszmei erőknél szabad terük nyílik. Az alakuló tudat heve járja át a német ideológusokat, eszme eszmét vált ki, gondolat gondolatot, a kérdések elvont, majd egyre inkább gyakorlati rétegébe ereszkedve.

Ez az új társadalomkritikai filozófia keletkezésének általános kulturszociológiai háttere. Ez az a szélesebb keret, ami a számtalan változatot és lehetőséget meghatározva utat enged a lélektani és individuálszociológiai tényezők játéknak, az ösztön, az intuíció és az értelmi teremtmunka kiszámíthatatlan erejének. De a kérdést erről az oldaláról megvizsgálni már nem tartozik e tanulmány hatáskörébe...

1. Philosophie des Deutschen Idealismus. Hegel 1929; Walter Gruyter; 161. o. — 2. Ez a munka nézetünk szerint elsősorban a mai szaktudományok feladata melyeknek korabeli eredményeire a szemlélet felépül. — 3. Die Klassenkampf-theorie im Vorabend der französischen Revolution. Archiv für die Geschichte des Sozialismus und Arbeiterbewegung, I. évf. 434. o. — 4. Deutsche Volkswirtschaft im XIX. Jahrhundert. Berlin 1931. 444. o. — 5. Das Konservative Denken. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 67. kötet, 109. o. — 6. Aus der Literatur über die soziale Frage... in Deutschland in der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts. — 7. Benedetto Croce: Geschichte Europas im XIX. Jahrhundert 73. o. — 8. Hegels Leben, Werke und Lehre. Geschichte der Philosophie. Heidelberg, Winter. I. 194. o. — 9. Karl Marx und die Aesthetik, Internationale Literatur 3. évf. 129. o. — 10. Handwörterbuch der Soziologie; Herausg. v. Alfred Vierkanndt, Stuttgart, Enke 1931. 500. o. — Paul Mombert v. i. m. — 12. Der Deutsche Sozialismus von Ludwig Gall bis Karl Marx. Hess Verlag. Wien-Leipzig 1931. — 13. Thalheimer, Deborin: Spinoza stb. 15. o. Verlag für Literatur und Politik. Wien-Leipzig.

HEINRICH HEINE: NÉMETORSZÁG

Átköltötte: FALUDY GYÖRGY

NÉMETORSZÁG APOTHEÓZISA

...A teutoburgi erdő lánepzői
mögött hervadt pusztákat ért a chaise-em.
Harmadnap este volt, midőn az égen
felkuszta lassan Hamburg háztői.

Igy értem hazá, lila alkonyon:
sós szél köszönt — rég ismerős lehellet —
halászkok álltak lenn az Elba mellett,
s szűnyöggént ültek fenn a halmokon

a vén német szélmalom, melyek ellen
csak Don Quichotte-i harcra száll e rim, —
s a citromszin nap úgy süttött szemembe,
mint Claude le Lorrain őszi képein.

Az estharangok szóltak és szelid
báránfelhők kőszáltak fenn az égen,
a Rathaus tornya a párából kéken
meredt: — s így értünk le az Alsterig.

A hűs szobában már régen setét
volt és anyám csak úgy ült egymagában: —
„Te jössz, fiam?” — riadt fel s örömeben
rémülten csapta össze két kezét.

S a függönyök megett, ahol setéten
ült özvegybánatával annyiszor:
gyertyát gyújtott s megterített az ében-
fa asztalon, vizet hozott s mikor

elémbe tette a halat, nevetve
kisérte számat és az ételek
gőzében régi arcomat keresve
hajolt felém és egyre kérdezett:

— „Hogy utaztál? S mondd, puha volt a chaise-ed?
Soká maradsz közöttünk, vagy csupán
néhány napig? Egyél! Biztos, hogy éhes
vagy — istenem! — tizennégy év után.

Édes fiam! S mondd, ott az idegenbe
van-e, aki gondot visel reád?
Hogy élsz a szép Matilddal? Főz-e zsenge
borsót a télre? Reggel a teát

Ő hozza néked? És varr-e, hogy őszre
meleg alsót hordhass az ing alatt?”
...Igy kérdezett anyám s én eltűnődve
ettem, némán, mint illik, a halat,

hogy a torkomba szálla ne akadjon —
s hogy így néztem a gyertyafényen át:
eszembe jutott ő, a bábaasszony
akit Frau Heinetől három világ

választ él... És mondjátok, mit beszéljek
szegény, özvegy anyámnak róla én,
róla, ki most is ott csacsog az édes
októbernapban lenn az Elysée-n?

Ugyan mit szóljak kalapja tolláról,
s szeméről, melyben rokkokó-derű
ragyog, hangjáról, mely a sok tortától
nyálas, s lelkéről, mély oly egyszerű,

mint gót Madonnák régi Bibliákon?
Mondjam, hogy tiszta homloka alatt,
mint nálam, reggelig vajudva, Cháron
örvényein nem jár a Gondolat?

És lány ölénél mégis megpihennek
a vágyaim, ha átfog a keze?
S valljam be a titkot, hogy vén fejemnek
elég, elég már a magam esze?

Mondjam, hogy léha és francia lélek,
akit tarlóra vetett az eke,
kinek nem a dohos családi képek,
s nem a porrongy az élet lényege?

Mondjam: polgármű, akit a kiáradt
forradalmakból vetett fél az ár,
s bölcsőjére jutott a Napkirálynak
fényéből is egy elveszett sugár?

Mondjam, hogy bár nem ismer és nem ért meg,
tűdőmből egykor a végső lehellet
is az övé lesz, lányáé e népnek,
mely nem ült soha Babel vize mellett?

Mondjam, hogy olyan, mint egy antik Vénusz,
ha, mint tengerből kelve, vár az ágy
mélyén és bennem minden Nazarénus
sirást pogány öröme gyújt a vágy?

Mondjam, hogy a vén kőtáblát az égből
lelkem mélyében újra eltöröm,
ha izzó homlokára veritékből
fon gyöngyöző koszorút az öröm?

Itt vallják Hellasznak örök szerelmet
a hétkarú gyertyatartó alatt?
....Anyám csak egyre súgta: „Drága gyermek”,
s én ettem, némán ettem a halat.

S mikor kész voltam, letette élémbe
a nagy, veresre sült libát meleg
káposztával, s mélyen szemembe nézve
csak kérdezett, csak egyre kérdezett:

— „A valót, ugy-e, ott is csak tilos
megírni? S mondd: van a Szajrán sirály?
Hogy van Rotschild? Igaz-e, hogy piros
esernyővel járkal Lajos király?”

Édes fiam! Hol élnél szívesebben,
a Rajnán innen avagy odaát?
S melyik népet zártad jobban szivedbe:
A németet-e, vagy a franciát?”

Nehéz kérdés! Tegyek most, mint a kalmár
mérlegre őket, s mondjam ridegen,
hogy szeretem a franciát s e barbár
világ számomra örök idegen?

Idegen föld, mely mégis, mint a mágnes
kiséri mindig elveszett fiát!
Első szerelmem itt pihen és Ágnes
itt járt velem tavaszkor, hogy diák

voltam még Göttingában... A Loire-nál
kerestem már azóta pihenőt,
derűs kastélyok renaissance-falánál,
hol egykor sorra elpihentek ők,

a nyugtalan barátok: Lionardo,
ki ott feledte végre a halott
Giocondát, Rabelais és Pierre de Ronsard
ott nézték őszén az arany habot.

De én, mint ők, csak nem tudtam temetni
keservemet; satírák rímeit
hiába szórtam: nem tudtam feledni
a német tölgyek őszi színeit.

Elmondjam ezt? Vagy olvassam fejükre
megint a sok, évezredes hibát?
...Igy ültem az asztalnál, s mit se szólva
ettem, csak ettem némán a libát.

S hogy elkészültem, jó anyám narancsot
tálatl elem és egyrek között:
— „Szegény fiam! A parlamenti harcot
nem unod meg? S, mondd, mindenek felett

melyik irányt és melyik pártot tartod
oly nagyra, hogy eszméit vállalod?”
...De én megettem közben a narancsot,
kiköpvé minden keserű magot,

minden magot... És aztán erről-arról
beszéltem néki, csendesen, a rőt
gyertyák fényében, míg az öregasszony
elfáradt, s akkor, megcsókolva őt,

elindultam Hamburgba... Jaj, a város
is csak megvénül, mint az emberek!
Hová lett már a kaftános bazáros,
kinél a cukrot vettem, mint gyerek?

A szőke Lottchen, ki a zsalugáter
mögött ült délben, régesrég kövér
családanya, ki hétköznap korán kel,
s ünnepnap ott korzózik ösztövére

urával... kik Megváltónak születtek,
fiuk, akiktől az új Bibliát
vártuk, már rég fanyar ügyvédek lettek.
Tizennégy év! Hogy eljár a világ.

Hol van a dal, mely vénülő fülemben
kísér azóta: „Flieder, deutscher Flieder”,
és jaj, hol van a boldog év, amelyben
még husz példányban ment a Buch der Lieder?

Hol van a jó öreg, ki — égi Mentor —
kisért át annyi ifjú viharon?
Az uccasarkon csak a régi Dentor
kábátszárnyán akadt meg a karom, —

hegyes ollója mindig eltalálta
a legjobb sort — most megesett szívem
rajta, mert fázott, és egy kiskocsmába
hivtam magammal inni, mert hiszen

hol már a régi haragunk?... Borozva
ültünk és ő szidta az államot,
mely nyugdíját fukar marokkal ossza,
a zsidókat, a bankot, a papot,

szidta a sok ripők zsoldost, ki tétlen
lopja a pénzt — s elbusult, hogy a bor
fejébe szállt. Lassan hazakisértem
egy ócska házig. S aztán, amikor

egyedül voltam, felnéztem az égte.
lány éjszaka volt és a lebegő
félholdat három kis csillag kísérte
kristálycukorból. Langyos levegő

surolta nedves ajkamat. A házak
cintányja mind olyan ismerős!
Milyen kékek az ablakok! kifáradt
s boldog testem imbolyogva járt az ősz,

hulló fáin alatt. Most hazaértem!
S mint hűtelen és hazatért gyerek,
egy kis fapadra dőlve, így beszéltem,
nem tartva vissza már a könnyemet:

— „Germánia! Anyám! Ma este, szóltan,
és így, hogy nem hall, csak a honi csend,
én, ki fejedre annyi átkot szórtam,
száz nemre hadd szóljak most egy igent.

Mert szerettelek, mostohán, kiverve,
utánad sirtam vénen és remény
nélkül: Catullus tébolyult szerelme
sem lángolt úgy, mint bennem az enyém.

Legyen áldott sötét erdőd, hol Merlin
jár s gyáraidnak, szürke kormai,
szántófölded sovány vetése, Berlin
minden kövé s Göttinga tornyai,

vén dómjaidnak zöldes kővirága,
s a trubadurok gőgös várai,
homokdűnáid szőke pusztasága
és Heidelberg holt tanárai,

legyen áldott Hans Sachs minden meséje
s a Gutenbergek első könyvnyomói,
Sebastian Bach örvényes zenéje
és Hans Holbein didergő víziói,

Schopenhauer fekete logikája
s Frankfurt am Main szofista nyársai,
elnyűtt könyvtáraid dohos homálya
és berkeid magános hársai,

legyen áldott a königsbergi elme,
ha tisztasága még oly zavaros, —
szegény Günther bolond, barokk szerelme,
Hutten kopjája, Lessing csavaros

feje, Sickingen láncra vert és véres
serege, Celtes buja Amora,
a seesenheimi paplány s nyolcvanéves
Faustodnak minden ifjú mámor!

Germánia, bús, elkínzott nagyasszony,
ma összekulcsolt kézzel, lecsukott
szemmel hívom a Jövendőt: akadjon
sok Caesarodra már egy Brutusod, —

hogyan adjon harcok s balhitek keresztje
után pár békés századot nekik,
e vert fajtának, mely rendnek nevezte
a szolgaságot annyi ezredig; —

tudás helyett több észt hozzon félétek,
ha erre jár az idő szekere,
s ha magja vész a narcista vezérnek,
s ha szétfutott örvöngő serege:

vak isten! Akkor gyűjtsd az éji bórak
után Voltaire szabad napját reánk,
hadd élhessen még egy-két tiszta órát
ha nem a funk — úgy az unokánk; —

s küldj gyors hálált a német börtönök
elkínzott, bús rabjaira, kik már nem
élnek a nagy, jövendő reggelig,
és adj nekik örök nyugalmat. Amen."

....S hogy így beszéltem, a parkból egy dáma
tartott felem az éjhomályon át, —
haján, mély félig eltakarta drága
s görög márvánnyal testvér homlokát

dús főkötőt viselt, amely királyi
márvány cimerhez volt hasonlatos;
két combján — gondoltam — meg tudna állni
a Parthenon, hogy így láttam habos

szoknyák mögül kidomborulni őket, —
gúny csillogott nagy s tágranyilt szemén,
s ajka mosolygott, mint egy istennőnek
amint jött szinte táncolva, felém.

(Folytatása a következő számban.)

A FIZIKAI POZITIVIZMUS MAI NÉMET ÉRTELMEZÉSE

Irta: SZERB GYÖRGY

A *Pascual Jordan* név fogalom a modern fizikában: Jordan munkatársa a fizikai Nobel-díjjal kitüntetett (1932) *Heisenberg-nek* s egyik képviselője a *Heisenberg-Born-Jordan* néven emlegetett modern irányzatnak. Ez a Jordan legutóbb *Fizikalisches Denken in der neuen Zeit* címmel szélesebb rétegeknek szánt, közérthető ismertetést tett közzé az újabb fizika problémáiról és fejlődési irányáról. A könyvecske a kvantumfizika elméleti eredményeit szorosán összefogva és áttekinthetően, tanulságosan ismerteti, ujat persze tudományos értelemben nem ad és nem adhat, szempontjaiban azonban s az anyag kezelésében, az elméletek merész általánosításában és azok hatáskörének fantasztikus kiterjesztésében mégis új a világ előtt, mert a Harmadik Birodalom „kulturális” céljainak talán első hajtása a fizikai tudományokban. Ez a siető alkalmazkodás bizonyára a szorongásból is fakad és abból az eltökélésből, hogy a nemzetiszocialista gazdálkodás és kulturpolitika nyomása alatt vonagló tudományos életből bármi áron meg kell menteni, ami még menthető. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy szerző nagy odaadással és belső elégtétellel azt igyekszik kimutatni, hogy több, mint három évtized fizikai fejlődésének irányvonalaiban és célkitűzéseiben a nemzetiszocializmussal analog vezérelv és szellem nyilvánult meg, s így az mintegy ösvényeket hasított a nemzetiszocialista jövő felé, vagyis, hogy ez a „forradalmi” fizika pionírja a liberálizmus, a monizmus, (s főként) — a szintén „idejétmult” — „osztályharcos materializmus” elleni küzdelemnek. Következőkben — a könyv nyomán — arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a fizikai pozitivizmus milyen mai német átértelmezést nyer.

*

Az egyik fejezet címe, mely a szerző által képviselt irányzat ismertetelméletének tisztázása, „fizikai pozitivizmus”, ez alatt azonban csak a fizikusok pozitivistá gondolkozását, idealizmusát és agnoszticizmusát kell érteni; vagyis a pozitivistá filozófiát, akárhogy erősítgeti is szerző, hogy a „fizikai pozitivizmus” egészen más valami, mint a „szellemtudo-